

УДК 378:351.851[477]

О. Діденко

РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Проаналізовано державно-управлінські аспекти вдосконалення патріотичного виховання в Україні. Простежено створення правових механізмів патріотичного виховання молоді. Запропоновано заходи для активізації процесу національно-патріотичного виховання.

Ключові слова: патріотизм, патріотичне виховання, патріотична свідомість, національна ідентичність.

В умовах соціокультурних трансформацій у сучасному українському суспільстві, кризи старої системи цінностей і ідеологем набуває актуальності пошук нової громадянської ідентичності, адекватної сформованим у результаті суспільної модернізації новим інституційним формам. Стабілізаційні перетворення в соціальній, економічній, політичній сферах обумовлюють потребу ідеологічного оформлення процесів, які відбуваються в Україні. Звернення до історичних традицій виховання молоді, формування особистості громадянина і патріота стане засобом відновлення соціальної ідентичності українського суспільства. Загальнодержавна цільова соціальна програма патріотичного виховання громадян на 2013 – 2017 рр., схвалена рішенням колегії Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 6/1-21 від 31.05.2012 р., закладає розуміння патріотизму як найважливішого соціально-культурного, духовно-мобілізаційного ресурсу, використання якого може істотно стимулювати підвищення соціальної, виробничої, творчої активності населення. Ресурс патріотизму в даному випадку означає спосіб і спрямованість активізації соціальної сфери, що може позитивно вплинути на майбутнє України.

Актуальність теми дослідження обумовлена соціокультурною трансформацією сучасного українського суспільства і потребою його консолідації, що може бути забезпечено цілеспрямованим патріотичним вихованням передусім молоді, від якої залежить майбутня потужність держави. Через це необхідність цілеспрямованої державної політики у сфері національно-патріотичного виховання молоді на сучасному етапі повністю виправдана.

Теоретичну основу для осмислення механізмів формування і реалізації державної політики національно-патріотичного виховання молоді заклали дослідження таких вчених, як: Е. Афонін, В. Бакуменко, Є. Бородін, М. Головатий, Ю. Кальниш, В. Князев, Ю. Куц, В. Мартиненко, М. Перепелиця, А. Попок, В. Ребкало, Т. Сенюшкіна, Ю. Сурмін, С. Телешун, В. Тертичка, В. Трощинський, Л. Чупрій та інші. Педагогічні аспекти формування патріотичних почуттів у контексті загального процесу виховання молоді висвітлювали Т. Бондаренко, О. Вишневський, В. Кузь, К. Руденко, М. Сметанський, М. Стельмахович, О. Стьопіна, К. Чорна та інші.

Науковий інтерес для визначення шляхів подальшого розвитку цієї політики за сучасних умов життєдіяльності суспільства становлять публікації таких російських дослідників як С. Іванова, Т. Колябіна, В. Лутовінов, В. Соснін, В. Хаустов, В. Чупров.

При всій значущості цих досліджень, вони акцентують увагу лише на необхідності формування патріотичних цінностей у молоді, залишаючи без розгляду усе різноманіття суб'єктів та способів національно-патріотичного виховання. Тому існує потреба у комплексному та цілеспрямованому осмисленні проблеми формування та реалізації державної політики національно-патріотичного виховання молоді на регіональному рівні, що і обумовило вибір теми цього дослідження.

Мета статті – обґрунтування напрямів формування та реалізації державної політики національно-патріотичного виховання молоді на регіональному рівні.

Аналіз досліджень проблеми патріотизму вказує на різноманітність і неоднозначність трактування терміна “патріотизм”, що пояснюється складною соціальною сутністю цього явища, багатоаспектністю його змісту, неординарністю структури, різноманітним форм прояву тощо. Поняття “патріотизм” можна розглядати в трьох аспектах: онтологічному, гносеологічному і праксеологічному [1]. На нашу думку, патріотизм – це особистісна якість особистості, здатної до нормальної професійної, соціальної, етнічно-культурної самоідентифікації. Формування, засвоєння, реалізація патріотизму органічно включає низку особливостей: 1) врахування об'єктивних чинників у політичних процесах, 2) осмислення і формування патріотичних ідей, цілей, відчуттів, настроїв суб'єктами власного самовизначення в суспільстві.

Все різноманіття підходів до розуміння патріотизму, що є в науково-дослідній літературі, можна умовно диференціювати: афективно-емоційний, діяльнісний, соціальний, духовний, державний, особистісний, духовно-релігійний, громадянський.

На думку автора, оптимальним підходом до розуміння сутності патріотизму є діалектичне уявлення, що відображає нерозривну єдність державного і громадянського патріотизму, відданості Вітчизні і державі та свідомій активності у сфері будівництва громадянського суспільства і забезпечення прав особистості, що дозволяє по-новому оцінити роль патріотизму як консолідуючого чинника в складних, суперечливих і неоднозначних процесах, викликаних зміною системи суспільних відносин у нашій країні.

Елементами патріотизму є патріотична свідомість і патріотична поведінка. На думку автора, патріотична свідомість особистості є складним цілісним утворенням, що поєднує у собі сукупність знань про власне генетичне коріння, осмислення соціальної дійсності, тенденцій і перспектив її розвитку, настанова готовності до творчої діяльності і захисту Вітчизни як переважаючого мотиву життєдіяльності в контексті перспектив власного існування, якому властиві такі риси: активність у відображенні соціальної реальності і свого місця в системі багаторівневих суспільних суб'єкт-суб'єктних і суб'єкт-об'єктних відносин, селективна орієнтованість у усвідомленні власної позиції в системі духовних цінностей сучасного суспільства як основа їх вибору і творення; ретроспективна опосередкованість, яка полягає у спрямованості патріотичної свідомості на витoki культурно-історичних традицій, ідеалів, цінностей; змістоутворююча, що означає пошук значень власного існування, регуляцію власного емоційного світу, діяльності і відносин у навколишньому просторі. Можна визначити такі компоненти патріотичної свідомості: патріотичні знання, відчуття, погляди, переконання, цінності, мотивацію, орієнтації, ідеали тощо та рівні патріотичної свідомості: когнітивний, емоційний і ціннісний [2].

Патріотична поведінка – це усвідомлений прояв у різних видах діяльності соціально ціннісних мотивів, орієнтованих на особистісний внесок у розвиток і захист своєї Вітчизни та охарактеризовано її риси (нормативність, усвідомленість, вибірковість,

активність, асоціативність, адаптивність) та складові: ідеологічно-світоглядну і духовно-етичну.

Основою світоглядної складової, на думку автора, є: ідея сильної держави; ідея стабільного суспільства; ідея відповідності інтересів держави, суспільства і особистості; ідея служіння Вітчизні. Духовно-етичною основою патріотизму є: віра у відродження України; надія на безпеку особистості і суспільства; любов до своєї малої і великої Батьківщини.

Патріотичне виховання – це формування соціально і політично активної особистості, яка віддано любить свою Батьківщину, свій народ, пишається історією своєї країни, розуміє місце людини і народу в світовому соціокультурному просторі. Доведено, що основними елементами системи національно-патріотичного виховання є об'єкти, суб'єкти, цілі, ресурси, засоби, соціально-культурне середовище, зв'язки і відносини між ними. Ця система включає відповідну структуру, нормативно-правову базу виховної діяльності на всіх рівнях, а також комплекс заходів щодо формування патріотичних відчуттів і свідомості молоді [3].

Суб'єктами патріотичного виховання називають основні носії процесу національно-патріотичного виховання в оточуючому людину соціальному просторі. До суб'єктів патріотичного виховання належать такі соціальні інститути: сім'я, найближче соціальне оточення, установи освіти, виробничі колективи, засоби масової інформації, громадські об'єднання, політичні партії, релігійні організації, органи державного управління і місцевого самоврядування [4].

На думку автора, в системі національно-патріотичного виховання утворився інституційно-функціональний вакуум. Система цілеспрямованих суспільних виховних дій на молодь розпалася, фрагментувалася, і суспільство не знайшло відповідних функціональних еквівалентів. Різко збільшилася частка стихійних форм духовного розвитку, де дуже багато що залежить від власного вибору молоді людини, неформальної мікрогрупи, до якої вона залучена. Ідеологія національно-патріотичного виховання має бути орієнтиром, що визначає основні напрями діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, базові умови і вимоги координації дій основних структурних ланок освітньо-виховного простору як суб'єктів виховного процесу, їх кваліфікаційні характеристики, принципи забезпечення технологічності реалізації проектно-програмного забезпечення національно-патріотичного виховання. Її концептуальність покликана стати методологічним регулятивом для органів державної влади, установ і організацій із прогнозування соціокультурних, демографічних, політичних та інших процесів, що відбуваються в сучасній Україні. Вона спрямована на пошук суб'єктами національно-патріотичного виховання механізму вдосконалення формування громадянина і патріота, блокування негативних ідеологічних, духовних і вітальних дій соціуму, подолання соціальних хвороб, соціалізацію і адаптацію особистості.

Політика у сфері національно-патріотичного виховання молоді регіону є основою організації, регулювання і здійснення процесу формування громадянського патріотизму і готовності до гідного служіння Вітчизні, пов'язана із конкретними умовами і особливостями культурної, економічної, демографічної, етнічної ситуації в регіоні, визначає механізм управління системою виховної роботи з урахуванням найефективніших, соціально-пріоритетних і економічно оптимальних напрямів діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування регіону. Концепція національно-патріотичного виховання на регіональному рівні містить результати наукових узагальнень

практики патріотичного виховання в освітньо-виховному просторі регіонів, вироблення орієнтирів і пріоритетів соціалізації особистості, а також принципи і напрями створення ефективної системи національно-патріотичного виховання, механізму її політичного і соціально-технологічного забезпечення на основі використання результатів наукових досліджень і врахування найважливіших змін у суспільстві [5].

Соціальні технології виховання особистості патріота і громадянина Вітчизни вбудовуються в процеси соціалізації і адаптації людини в сучасних соціально-економічних умовах, охоплюючи процес загальнокультурного і професійного становлення у формі соціально-орієнтованої мотивації розвитку і захисту Батьківщини.

На думку автора, специфіка патріотичного виховання дає змогу виділити низку рівнів технології національно-патріотичного виховання, що послідовно розгортається в освітньо-виховному і соціокультурному просторі регіону. До них належать: ціннісно-емоційний; соціокультурної опосередкованості; соціально-діяльнісний. Представлені рівні технологій актуальні для певних періодів розвитку особистості молоді людини: молодший, середній, старший шкільний віки, юнацтво, зрілий вік.

Інструментом національно-патріотичного виховання в регіоні є освітньо-виховний простір – суцільне середовище, яке містить різні види освітніх процесів, по-різному локалізованих, різних за масштабом і тривалістю існування, за відомчою належністю тощо [6]. Структура ж освітнього простору визначається як локалізований в певних ділянках середовища процес, що має свою конфігурацію. Головною характеристикою освітньо-виховного простору національно-патріотичного і громадянського виховання є діяльність сукупного суб'єкта освіти при забезпеченні єдності в розумінні цінностей і цілей розвитку людини, громадянина і патріота; завдань, пов'язаних із специфікою навчальних закладів і оточуючого соціокультурного середовища; стратегії управління і координації діяльності різних соціальних інститутів у розвитку особистості.

На думку автора, головними аспектами формування цілей національно-патріотичного виховання є: соціалізаційний – врахування умов і механізмів соціальної адаптації і реадаптації людини в динамічному середовищі; суб'єктно-функціональний – визначення функцій соціальних інститутів як суб'єктів національно-патріотичного виховання населення; ідентифікаційний – узгодження з соціальними стереотипами середовища життєдіяльності людини: господарсько-побутовими, духовними, етнокультурними тощо; сенситивний – орієнтація на закономірності розвитку вікових психологічних особливостей особистості; організаційно-технологічний – врахування взаємозв'язків суб'єктів національно-патріотичного виховання, генетичний – врахування національно-патріотичних традицій, які сформовані в регіоні.

Політика у сфері національно-патріотичного виховання молоді регіону має здійснюватися на двох рівнях: теоретико-проектному і організаційному.

Теоретико-проектний рівень політики у сфері патріотичного виховання має включати аналітичну діяльність, пов'язану з визначенням ефективності процесів формування громадянина і патріота. Результатом цієї діяльності буде загальна оцінка стану роботи у сфері патріотизму і вироблення рекомендацій, моделей, соціальних проектів функціонування системи національно-патріотичного виховання. На цій основі формується політика у сфері національно-патріотичного виховання, яка розкриває мету, пріоритети, напрями розвитку системи виховання громадянина і патріота Вітчизни.

Організаційний рівень політики у сфері національно-патріотичного виховання має спрямовуватись на регулювання умов реалізації системи виховання патріотів

Батьківщини, здатних встати на захист державних інтересів країни. Обидва рівні політики у сфері патріотичного виховання є системним цілим. Система визначальних принципів політики у сфері національно-патріотичного виховання містить: гласність, демократичність, плюралізм, наступність і опору на традиції і сучасність, пріоритет громадянського над національним, творчий підхід, діалогічність.

Розгляд потенціалу національно-патріотичного виховання молоді і його реалізації може ґрунтуватися в сучасних умовах на принципах поєднання і інтеграції інтересів суспільства, молоді як специфічної групи і окремої особистості молодої людини як її повноцінного суб'єкта, якому важливо створити всі необхідні умови для повноцінної самореалізації як громадянина і патріота України [7].

Можна запропонувати такі напрями оптимізації реалізації потенціалу національно-патріотичного виховання молоді в умовах соціокультурних трансформацій:

1. Соціалізація, тобто тісний зв'язок патріотичного виховання з найважливішими аспектами життя нашого суспільства, прояв і реалізація в цій діяльності інтересів, проблем, перспектив розвитку суспільства, особливо молоді як найбільш конгломеративної, активної і динамічної соціальної групи.

2. Гуманізація, тобто створення максимально сприятливих умов для розвитку здібностей і можливостей сучасної молоді, формування в процесі самореалізації особистості як вищої цінності в суспільстві якостей громадянина і патріота; подолання відчуженого по відношенню до потреб та інтересів особистості характеру функціонування системи національно-патріотичного виховання, самої її спрямованості, зверненості.

3. Демократизація, тобто рішуча відмова від авторитарно-біюрократичного, командно-розпорядчого підходу до здійснення національно-патріотичного виховання, розвиток у ньому нових методів і форм, заснованих на взаєморозумінні і співпраці різних її категорій населення з керівниками і організаторами цієї діяльності.

4. Диференціація, що припускає відбір і варіативність змісту, моделей, програм, форм і методів національно-патріотичного виховання, врахування специфічних особливостей, позицій різних верств, груп населення у процесі його формування, по-перше, відповідно до етнічних і регіональних культурно-історичних, соціально-економічних, психолого-педагогічних та інших умов.

5. Гуманітаризація національно-патріотичного виховання, особливо його інтелектуально-розвиваючого компоненту, яка полягає у залученні українців до освіти і культури, в підвищенні рівня їх гуманітарних знань, формування на цій основі громадянської, глибоко усвідомленої соціально орієнтованої позиції з найважливіших проблем сучасного життя України у кожної молодої людини.

Висновки

Процес управління системою національно-патріотичного виховання в регіоні має містити такі блоки: політику (вироблення і уточнення цілей, пріоритетів, супутніх цьому чинників, умов, світоглядних настанов тощо); регіональну цільову програму, плани заходів (конкретні шляхи реалізації цілей, технології, методи дії тощо); механізми реалізації управління (субординація, цільові орієнтири, норми, моделі, суб'єкти, організація, організаційні відносини тощо); суб'єкти і об'єкти управління (функціонально статусні відмінності учасників процесу національно-патріотичного виховання та інстанції його координування і регулювання).

Основною метою політики управління системою національно-патріотичного виховання в регіоні має бути виявлення умов і чинників (суб'єктивних і об'єктивних),

здатних забезпечити процес національно-патріотичного виховання для різних категорій населення, підтримувати його високу результативність.

Література

1. Патріотизм // Енциклопедія політичної думки [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://slovoedia.org.ua/40/53407/261250.html>.
2. Бех І. Д. Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді [Електронний ресурс] / І. Д. Бех, К. І. Чорна. — Режим доступу : <http://uadocs.exdat.com/docs/index-185134.html>.
3. Ясєв Г. Державна програма патріотичного виховання населення / Г. Ясєв // Світ. дит. б-к [Електронний ресурс]. — Режим доступу : lib.chdu.edu.ua/pdf/ukrpolituk/6/33.pdf.
4. Бех І. Д. Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді...
5. Проект Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми патріотичного виховання населення на 2013 – 2017 роки [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2011%2812%29.proekt.php>.
6. Чупрій Л. В. Патріотичне виховання в Україні: стан і перспективи [Електронний ресурс] / Л. В. Чупрій ; Агентство Стратегічних Досліджень. — Режим доступу : http://sd.net.ua/2009/11/05/patrotichne_vikhovannja_v_ukran_ctan__perspektivi.html.
7. Там само.

О. Didenko

REALIZATION OF THE STATE POLICY OF NATIONAL AND PATRIOTIC EDUCATION OF YOUTH AT THE REGIONAL LEVEL

The analysis of state and management aspects of the improvement of patriotic education in Ukraine is conducted. The creation of legal mechanisms of patriotic education of youth is studied. The measures to enhance the process of national and patriotic education are suggested.

Key words: patriotism, patriotic education, patriotic consciousness, national identity.